

КОРНЕЛЬ ФІЛІПОВИЧ

Корнель Філіпович (нар. 1913 р.) — прозаїк. Автор книжок: «Наука про рідну землю» (1950), «Профілі моїх друзів» (1954), «Неспокій молодого серця» (1955), «Провінційний роман» (1960), «Полонений і дівчина» (1964), «Сад пана Нічке» (1965), «Дівчина з лялькою, або Про потребу смутку і самотності» (1968), «Смерть мого антагоніста» (1972), «Мотиви» (1973) та ін.

БІЛА РУКА

Щодня о п'ятій ранку ми простували вулицями цього німецького міста. Спочатку йшли дорогою поміж будинків з гостроверхими червоними дахами й сірими тинькованими стінами. Вікна будинків у цю пору були закриті віконницями, у віконницях чорнілі отвори, вирізані у формі серця. Будинки були оточені садками й обгороджені парканами. В садках на старанно повиполюваних грядках росли рівненько, з однаковими проміжками посіяні морква, горох та шпинат. Земля під рослинами була сіра й чиста. Люди, які обробляли цю землю, пильнували, щоб жодна бур'янина не пустила в ній коріння. Як тільки випадала вільна хвилина, пололи, перекопували й розпушували ґрунт. Тут і там у садках росли плодові дерева. Яблуні вже відцвіли, біло-рожеві пелюстки встеляли землю довкола. Іноді з будинків виходили чоловіки, ведучи велосипеди. Спершись на штахети, заплювали люльки або нахилилися, щоб стягти затискачами холоші, потім сідали на велосипеди і, не глянувши на нас, від'їжджали, випростані, незворушні, повільно крутячи педалі.

Було тихо й безлюдно. Ми йшли, постукуючи дерев'яними човганами по мокрій бруківці. В повітрі стояв специфічний дух німецького міста: суміш запахів синтетичного бензину та дешевих цукерок. Ми простували вперед, стукаючи й човгаючи своїми дерев'янками, ті, що йшли скраю колони, подеколи нахилилися, щоб підняти з землі куценький недокурок. Блискучі трамвайні рейки розходилися в двох напрямках, передмістя кінчалося, ми вступали до центру міста, минали великий наріжний будинок. Весь перший поверх його займала крамниця іграшок. На вхідних дверях було спущено жалюзі, але вітрини залишались відкритими. За склом виднілися різноколірні дитячі обручі, маски ангелів, чортів, святого Миколи з пап'є-маше, гвинтівки й шаблі, рожеві голі й лисі пупси, ляльки з золотими косами в національних костюмах, у кофтинках і барвистих спідничках. В цю пору всі крамниці були зачинені, але з вивісок та стін лізла у вічі реклама тсварів: фотоплівка «Агфа», окуляри, супи «Маггі», порошок для печива доктора Еткера, розрізана навіпіл шинка з прорістю, сви-

няча голова, червоні франкфуртські ковбаски, труни та вінки, садово-городній інструмент. Біля деяких крамниць, хоч відчинити їх мали не скоро, вже вишикувалися черги. Стояли здебільшого старі люди, інколи діти. Деякі з них сиділи на складаних стільчиках, читали газети або книжки, жінки плели на дротиках панчохи та светри. Серед високих будинків стукіт наших дерев'янок розлягався дуже гучно, але люди, що чекали біля крамниць, не дивилися на нас. Вони були неначе сліпі й глухі.

Ми простували далі, минали ще огорнутий сном готель з важкими шторами на вікнах, минали червону бензоколонку, порожню автобусну станцію, церкву із сірої цегли, з чорними дубовими дверима, потім парк, де росли старі дерева. Ми бачили здалеку зручні глибокі лави, зараз порожні, на них можна б посидіти. Серед низенької зеленої трави купками росли якісь квіти, але які саме, здаля не було видно. Ми все йшли, йшли. Вікна в будинках були позавішувані, мешканці їх ще спали. Центр міста лишався позаду, будинки ставали все нижчими, тут уже не було крамниць і черг перед ними. Далі тяглися склади брухту. За обліпленим афішами парканом здійсмалися гори іржавих бляшанок, дроту, заліза. Я опускав очі й дивився на свої ноги в дерев'яних човганах. Права дерев'янка розпадалася і була перев'язана червоною дротиною, знайденою вчора серед руїн. На п'ятах у мене були рани, що весь час ятрились. За ніч вони бралися струп'ям, та тільки-но я взував дерев'янки, знов відкривались і боліли; мені здавалося, що я не зможу ходити, але то була, звісно, дурниця, бо ось же я таки йшов; струпи здерлися, рани кровоточили, але не боліли, кров убирало полотно, яким я обгорнув ноги. Я був дуже худий, але не хворів і мав доволі сили, щоб іти вперед. Отож я йшов і ні про що не думав. У голові в мене була пуста, чорна, як ніч. Лише вряди-годи цей морок знезацька розтинав, мов ракета, промінь світла, і тоді на мить переді мною з моторошною ясністю поставало щось давно забуте, далеке, а зараз таке близьке. Цей спомин прошивав болем, мов удар ножа, але біль швидко минав, так наче ніж входив у напівмертве тіло. Світло в моїй голові гасло, і очі знов не терпляче шукали недокурки сигарет, що валялися серед сміття чи на купках кінського гною, намоклі, почорнілі. Іноді мій погляд натрапляв на який-небудь гудзик, бляшку чи дротинку — це також були жадані знахідки.

Місто кінчалось. На сліпій стіні останньої, семиповерхової кам'яниці красувалася вже трохи розмита дощами велетенська реклама: шоколадне негрена з чорним кучерявим волоссям, з вищиреними в усміщці зубами й виряченими очима тримало в руці чашку паруючої кави Майнеля. Малюнок сягав даху кам'яниці, а чашка була завбільшки як балія. Біля підніжжя цієї кам'яниці, притулившись до неї боком, стояв дещо старомодний двоповерховий дім. Від інших таких самих будиночків передмістя він одрізнявся хіба лиш тим, що був недавно пофарбований. Стіни були рожеві, віконниці, ящики для квітів та ринви — зелені, а двері — коричневі. Проходячи щодня повз цей тихий і чепурний дім, я підводив очі й дивився у вікна на другому поверсі. В цей час зелені віконниці були вже відчинені або саме розхилялися, вікно розчинялось, і з-за фіранки висувалася біла жіноча рука. Рука тримала поливальничку й поливала з неї квіти, що росли в зеленому ящику. Ми йшли вулицею, команда за командою, поділені на сотні, сотня за сотнею, п'ятірка за п'ятіркою, стукаючи де-

рев'яними підшвами об мокрий гранітний брук. Я ніколи не бачив жінки, рука якої висувалася з-за фіранки, але чомусь був певен, що вона молода, мабуть, ще заспана, розігріта в теплій ліжку. Жінка, як і всі жителі цього німецького міста, не дивилась на мене. Тільки чула стукіт наших дерев'янок, що будив її завжди в один і той самий час. Було рівно чверть на шосту. Ніхто не допускав і думки, що могло бути більше, як п'ятнадцять хвилин на шосту.

Так день у день ми проходили через усе місто, а потім звертали на пряму, обсажену з обох боків високими ясенами дорогу, що вела до товарної станції. Місяць тому станцію вщент розбомбила англійська авіація, і для нас там було на рік роботи. На багато кілометрів довкола простягалася суцільна пустка, порита вирвами, на дні яких стояла вода. Тут і там чорніли обгорілі вагони, земля була вкрита шматками подірваної бляхи, битим склом, обвугленим ганчір'ям. Нам видавали інструменти, і ми бралися до роботи. Я набирав на лопату піску і висипав його у вирву, нахилився, випростувався, рушав з місця, йшов, зупинявся, вертався назад. Навкруг панувала тиша, минала година за годиною. На мене налягало отупіння, коли-не-коли я на секунду-дві засинав.

О четвертій ми здавали інструмент, шикувалися в колони, нас перелічували, і ми рушали назад до табору. І знов простували через усе місто. Біля воріт табору нас уже чекали й підганяли, щоб ішли швидше. Ми скидали шапки і п'ятірка за п'ятіркою, колона за колоною входили в широко розчинену залізну браму. На нас зирили з двох боків, обмацували очима згори, з заскленої, наче веранда, вишки, і ще раз перелічували. Ми розходились по своїх бараках і сідали за столи, очікуючи їжі. Найстарший за столом ділив хліб; усі ми дивились на його руки і терпіли люту муку: кожному здавалося, що ніж, який ріже хліб, недосить гострий, рука несправедлива, а лиха доля обдаровує інших, а його кривдить. Ми з'їдали свою пайку, а потім пожирали очима пайки товаришів і навіть крихти, що їх хліборіз згортав долонею на папір. Потім слідкували, як нам насипають у миски баланду, і знов мучились, наш голодний шлунок шепотів: бачиш, як недоливає? Дивись, отому, молодому, налив повний черпак, а тобі хлюпнув менш як половину! Помивши миски, ми сиділи за столом і курили цигарки, згорнуті з підібраних на вулиці недокурків. Декотрі довго й пильно роздивлялися свої ложки або виймали з кишені якусь знахідку, крутили на всі боки, оглядали, оцінювали й думали про те, що вона належить їм, що це їхня власність. Ті, хто нічого не мав, уважно розглядали свої руки з понівеченими нігтями, покаліченими пальцями, мозолями та рубцями.

Вечір минав дуже швидко. Ми лізли на свої нари, скулювались під ковдрами, засинали — і відразу прокидалися: був уже ранок наступного дня, пів на четверту. А о п'ятій ми знову простували вулицями міста. Один раз на тиждень, в неділю, ми мали трохи вільного часу, він тягся якось аж надто повільно. Я прав свою сорочку, голився, а тоді йшов на другий кінець табору відвідати знайомих. Мої знайомі мешкали в добротному бараці, серед в'язнів, які жили краще, бо одержували великі посилки. Вони ділилися з в'язнями, що працювали в канцелярії та на складі, краще харчувалися і вдягалися, мали більше вільного часу й особистої свободи. В неділю по обіді можна було посидіти в їхній спальні й погомоніти. Інколи один товариш приносив з собою губну гармонію і грав на ній. Граючи, він заплющував

очі. Гармонія ховалася в його долонях, і з-поміж пальців вихоплювалися тихі, тремтячі звуки; лише коли він набирав повітря в легені, зводив дух або зітхав, вони ставали голоснішими. А ми співали:

...Жду тебе, жду і вдень, і вночі, жду завжди...

...J'attendrai la nuit et le jour, j'attendrai toujours...

...Komm zu mir, ich warte auf dich, denn du bist für mich...

Ця пісня співалася по-польськи, по-французьки й по-німецьки, був до неї текст і російською та іншими мовами. Ми сиділи, зіщулившись, у темному закутку спальні, заслонені високими триярусними нарами, співали і плакали. Власне, ми й самі як слід не знали, чому плачемо. З пісні було не ясно, хто кого жде — ми ждемо, чи хтось жде нас, але над цим ніхто не замислювався. Пекучі сльози самі котилися нам по щоках; а потім, розходячись, ми почувалися дужчими і вже не такими нещасними, на серці ставало легше. Ми догадувалися, що війні ось-ось кінець, бо ті, котрі держали нас у неволі в цьому чужому краї, перестали знущатися з нас на кожнім кроці, бити і вбивати, як то робили ще недавно. Ми працювали, як звичайно, з ранку до вечора, були, як і раніш, голодні, кволі і сонні. Тільки й того, що тепер нас вже не добивали, ми вмирили самі. Вмирили вночі на нарах або опустившись на хвилину на лаву біля барака, вмирили в їдальні, похиливши голову на край стола, в убиральні, по дорозі на роботу й під час роботи. Перед самим кінцем наших мук, коли ми були вже вкрай виснажені й знесилені, до нас приходила легка, тиха смерть. Ще задовго перед тим вона всюди кралася за нами, йшла поряд, підсідала до нас і спала з нами на нарах. Клала нам долоню на очі, щоб ми не все бачили, й на серце, щоб не так мучилися.

Минали дні, щоранку в один і той самий час ми простували через місто, пропахле цукерками та синтетичним бензином. Жителі міста не помічали нас, не повертали голови, не дивилися на нас, хоча стукіт дерев'янок у вранішній тиші розлягався далеко. Вони були сліпі й глухі. Ночами над Німеччиною кружляли англійські літаки і скидали бомби, налітали й на це німецьке місто.

Одного дня на тому місці, де біля підніжжя високого будинку з велетенською рекламою кави Майнеля стояв двоповерховий дім з рожевими стінами й пофарбованими в зелене віконницями, ринвами та ящиками для квітів, я побачив купу руїн. Вже не було дому, не було жінки, що відчиняла вікно й висувала з-за фіранки білу теплу руку, не було поливальнички, з якої вона поливала квіти в ящиках. На високій сліпій стіні будинку, під рекламою з негрням, виднілися обриси дому, який учора ще існував: контур гостроверхого даху, сліди кімнат, лінії підлог та стель. Нині цей дім став купою сміття. Усе ламке, що він містив у собі, було стерте на порошок, усе м'яке — зібгане й розчавлене. З грузу стирчало погнуте залізне пруття й пошматована бляха, з бляхи звисали шпалери та клапті фіранок. А я йшов, я був ще живий! Я дивився й почував, як лиха радість сповнює все моє ество, вертає мені зір, розум і чуття, жене по жилах кров, відновлює сили, відроджує до життя.

— Чого витріщився?! Іди своєю дорогою! — гримнув есесівець. Я відвернувся й попрямував далі, просто вперед.